

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

LEGAL ENSURING THE RATIONAL USE OF AGRICULTURAL LAND

Шерстюк С.В.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри історичних і соціально-політичних дисциплін

Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва

У статті висвітлені питання законодавчого врегулювання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. Види відповідальності за порушення земельного законодавства. Роль екологізації законодавства, в тому числі й правового, у забезпеченні раціонального використання земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, раціональне землевикористання, екологізація законодавства.

В статье рассмотрены вопросы законодательного регулирования рационального использования земель сельскохозяйственного назначения. Виды ответственности за нарушение земельного законодательства. Роль экологизации законодательства, в том числе и правового, в обеспечении рационального использования земель сельскохозяйственного назначения.

Ключевые слова: земли сельскохозяйственного назначения, рациональное землепользование, экологизация законодательства.

This article analyzed the questions of legislative regulation of the rational use of agricultural land. There are types of responsibility for the violation of land legislation. In the article says about the concept of greening of the legislation, including legal and sustainable management of agricultural land.

Key words: rational use of agricultural land, the violation of land legislation, the concept of greening of the legislation.

Постановка проблеми. Україна – це аграрна країна з найкращими землями у світі. Тому проблема раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, як і інших природних ресурсів, для неї є важливою і актуальною.

Встановлення порядку раціонального використання земель – це прерогатива держави, її уповноважених органів. Організація раціонального використання земель як природного ресурсу, засобу виробництва в сільському та лісовому господарстві і просторової основи, операційної бази для здійснення будь-якої діяльності неможливі без належної реалізації державою таких управлінських функцій щодо землі, як землеустрій, земельний кадастр, контроль за використанням земель та інше. Компетенція відповідних державних органів у зазначеній сфері закріплена нормами чинного Земельного кодексу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та його законодавчого врегулювання знайшли своє відображення в наукових працях В.І. Андрейцева, С.Б. Гавриша, А.П. Гетьмана, В.М. Комарницького, В.К. Попова, Ю.А. Шемшученка, А.М. Шульги та інших.

Проте, на наш погляд, роботи цих авторів недостатньо висвітлили правове забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз діючого законодавства щодо раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та відповідальності за його порушення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Правове забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення – це комплекс загальнообов'язкових правових засобів, спрямованих на здійснення суб'єктами земельних правовідносин заходів щодо забезпечення цільового, економічного, екологічно-безпечного використання земель, відтворення і підвищення їх родючості.

Забезпечення раціонального використання та охорони земель – це не тільки самостійна мета правового регулювання земельних відносин (як зазначено у ст. 4 Земельного кодексу [2]), а й один з найважливіших принципів земельного законодавства (ст. 5 Земельного кодексу).

Земельне законодавство, зокрема Земельний кодекс України, питанню раціонального використання земель та інших природних ресурсів в аграрному виробництві приділяє особливу увагу. На власників, землекористувачів і орендарів покладається обов'язок здійснювати раціональну організацію території, відновлювати і підвищувати родючість землі, а також інші її властивості, проводити заходи щодо захисту земель від водної і вітрової ерозії, від будь-яких забруднень, підтоплення, заболочень та ін.

Раціональність землевикористання означає те, що воно здійснюється суто за цільовим призначенням. Серед обов'язків землекористувачів та власників земельних ділянок головне місце посідає обов'язок забезпечувати використання земельних ділянок за цільовим призначенням (ст. 91, 96 Земельного кодексу України). Нецільове використання землі є не тільки нераціональним, але й незаконним. Використання

земельної ділянки не за цільовим призначенням – це одна з підстав припинення права користування земельною ділянкою (ст. 140 Земельного кодексу України). Таке примусове припинення здійснюється відповідно до ст. 143 Земельного кодексу України в судовому порядку.

Невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням є одним з порушень земельного законодавства, за яке передбачена адміністративна відповідальність (ст. 54 Кодекс України про адміністративні правопорушення [3] – далі КпАП України).

Правові засоби забезпечення ефективного землекористування суб'єктами земельних відносин в АПК, крім Земельного кодексу України, передбачаються законами України «Про фермерське господарство», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про пестициди і агрохімікати», «Про охорону земель», «Про правовий режим території, яка зазнала радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про карантин рослин», «Про Державний земельний кадастр» тощо. Відповідно до цих законів сільськогосподарські підприємства, незалежно від організаційно-правової форми і форми власності, на яких вони базуються, зобов'язані своєчасно здійснювати природоохоронні заходи, використовувати земельні ділянки за цільовим призначенням, вживати заходів, спрямованих на зниження і компенсацію негативного впливу їх виробництва на природне середовище і здоров'я людей, регламентувати порядок і норми застосування агрохімікатів, виключати забруднені землі із сільськогосподарського обігу тощо.

Рациональне використання земель сільськогосподарського призначення передбачає також ефективну їх експлуатацію. Але їх якість не повинна погіршуватися, навпаки, має поліпшуватися, тобто обов'язково повинен враховуватися екологічний фактор. Як вже зазначалося, на власників земельних ділянок та землекористувачів закон покладає обов'язок підвищувати родючість ґрунтів та зберігати корисні властивості землі (ст. 91 і 96 Земельного кодексу України). Експлуатація землі, яка не передбачає відтворення її корисних властивостей або сприяє розвитку процесів, що погіршують стан земельної ділянки, є хижацьким використанням землі. Таке використання землі веде до її псування та тягне за собою негативні правові наслідки у вигляді навіть кримінальної відповідальності (ст. 239, 240 Кримінального кодексу України [4] – далі ККУ).

На наш погляд, кошти, які стягуються як відшкодування збитків, спричинених діяльністю в результаті безгосподарського використання земель, слід використовувати, в першу чергу, для здійснення заходів по консервації деградованих земель, їх рекультивациі, проведення спеціальних лабораторних перевірок та обстежень, що сприятиме відновленню та запобіганню зменшення родючості та деградації земель.

Кодекс України про надра [5], в свою чергу, передбачає право сільськогосподарських підприємств,

установ, організацій, інших юридичних осіб та громадян, які проживають в сільській місцевості, використовувати надра в межах наданих їм земельних ділянок, добувати корисні копалини місцевого значення і торф, прісні підземні води, а також відповідальність за порушення режиму використання корисних копалин.

Зазначимо також, що важливою складовою правового механізму забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення є управління – діяльність уповноважених органів щодо забезпечення додержання всіма сільськогосподарськими суб'єктами земельних відносин в АПК вимог чинного законодавства щодо раціонального використання земель, а також відновлення порушених прав та законних інтересів власників і користувачів земель.

На нашу думку, охороні земель та суміжних природних ресурсів повинна сприяти екологізація земельно-правових приписів.

Екологізація законодавства – це провадження правил екологічного захисту до змісту норм, що регулюють господарську, рекреаційну та іншу діяльність, пов'язану із впливом на навколишнє середовище.

Одним із аспектів екологізації права землекористування є створення моделі поведінки суб'єкта, яка б одночасно включала раціональне використання земельної ділянки і охорону цієї ж земельної ділянки. При цьому охорона може здійснюватися як у формі регулювання способу використання цього об'єкта природи, так і у формі покладення на суб'єкт додаткових обов'язків, обмежень чи заборон.

Висновки. Отже, відповідно до глави 5 Земельного кодексу України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для інших цілей.

У п. 3 ст. 211 Земельного кодексу України закріплено, що громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність за забруднення земель хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами. В свою чергу, ст. 164 Земельного кодексу України передбачає виключно захист земель від забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів. При цьому використані терміни «забруднення» і «засмічення». Але в законодавстві України закріплено лише визначення терміну «забруднення ґрунтів».

Аналіз статей ККУ та КпАП України дозволяє стверджувати, що за порушення земельного законодавства в цілому та про раціональне використання земель сільськогосподарського призначення зокрема, правопорушники здебільшого несуть адміністра-

тивну відповідальність. За псування та забруднення земель сільськогосподарського та іншого призначення передбачено адміністративну відповідальність, кримінальна відповідальність передбачена за аналогічні діяння, але за більш небезпечних умов їх здійснення.

Зазначена «конкуренція» статей чинних ККУ та КпАП України передбачає можливість правозастосовувача вирішувати питання про віднесення того чи іншого протиправного діяння до адміністративних проступків або до злочинів, що є неприпустимим, це

суперечить положенням п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України [1].

Отже, сьогодні земельне законодавство України, зокрема правове забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, має суттєві недоліки і прогалини. На нашу думку, це пояснюється тим, що земельна реформа проводилася, як правило, пошуково-теоретичними методами, на її реалізацію відводився малий проміжок часу, що, в свою чергу, призвело до неврегульованості важливих питань і суперечливості законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Земельний кодекс України // ВВР України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР України. – 1984. – Додаток № 51. – Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
5. Кодекс України про надра // ВВР України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.